

19059

891.99

4 - 17

1897

ՀՈՂԱԾԻՆ

Ե Ի

ԱՆՄԵՌ ԱԶԽԱՐԳ

891:99
Գ-17

9521

2003

2003

891.99

ՀԱՄԱԼԵՆՆՑ Ս.

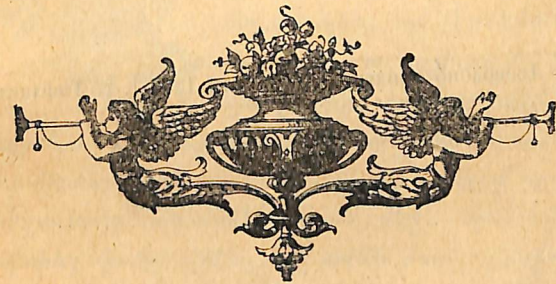
Բ-17

Կ.

ՀՈՂԱԾԻՆ

Ե Ի

ԱՆՄԵՌ ԱԶԽԱՐԳ

Камалаицъ С. Смертный и безсмертный міръ.

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Մարտիրոսեանց Յովհաննէսի տպարան
1897

91906
1001

ՀՈՂԱԾԻՆ ԵՒ ԱՆՄԵՌ ԸՅԹԱՐՔ

Այս մի թագաւոր. ունէր մի հատիկ տղալ. այնքան էր սիրում, այնքան էր պաշտում տղին, որ չէր իմանում ինչ անի, որ աշխարքի փորձանքներից ազատ պահելով կարենայ չափահաս դարձնի ու նրան պսակելով ուրախանայ: Սրա, նրա խորհրդին լսելով՝ որդուն տեղաւորեց առանձին տան մէջ. պահում էր այնտեղ փակը վրէն, որ ամեն մարդ չկարենայ մօտը գնալ ու անվայել մտքեր սովորցնել:

Թագաւորազն ապրեց քաշուած, առանձին. մի ծեր գիտնական գալիս էր տղի մօտ, ուսում տալիս ու լուռ գնում: Ինչ ասում, խրատում էր դաստիարակը, լսում հաւատում էր տղէն: Նրա սովորած բաները բոլորը հոգուն էին վերաբերում: Ահրջին օրերը նրա գլուխը մի հարց էր մտել ու խիստ շփոթում էր. նա չըզիտէր

ինչ է լինելու իւր վերջը: Դաստիարակը յուզիչ հարցերին պատասխան չէր տալիս. բաւականանում էր՝ ասելով. — Կըմեծանաս, ինքդ կ'իմանաս:

Այսպէս հեռու մնալով զայլթակդութիւններէն ու հրապուրող օրինակներէն, թաղաւորազր սնուեց, մեծացաւ բոլորովին անմեղ, միամիտ: Նա մեծ մասով մտածում էր հրեշտակների վրէն, բայց չէր գիտում, ո՞ւր են ապրում:

*
* *

Քսան տարին լրացաւ, թաղաւորը մտադրութեանց որդուն պսակել, որ զահը ժառանգ ունենայ: Ճաշ ուղարկեց որդու օթեւանը, իւր ոսկէգօծ թուրն էլ հրամայեց դնել սեղանի վրէն, որ այդ օրը որդու մէջքը կապի:

Խոհարարի անզգուշութիւնից կերակրի բաժնի մէջ ոսկոր էր մնացել: Ճաշն աւարտելով տղէն սենեակում սկսաւ ոսկորով խաղ անել, դէս դէն շարտել: Լուսամուտը վերեւից էր. ոսկորը դիպաւ ապակուն, աչքը փշրեց: Փայլուն արեւի լոյսը առաստաղից ընկաւ օթեւանի պատին ու սկսաւ շողշողալ: Միամիտ տղէն շնչաւոր արարած կարծելով ուզեց արտաքսել, որ իրան մեղքի մէջ չգցի: Սեղանի վրից վերցրաւ թուրը, սկսաւ զարկել: Նա քանի հարուածում էր, շող-

քը անվնաս էր մնում և փախչելու տեղ կամաց անցնում էր պատի վերի կողմը: Անընդհատ զարկերից պատը տաշտըշուեց, սրուածքի ծեփը պոկուեց, թանկագին թուրն էլ անպէտքացաւ. թաղաւորագին իւր ներկայութիւնով անհանգիստ անող փայլուն շողքը չփախաւ, չմեռաւ, այլ բարձրանալով փեղկին մօտեցաւ:

Թաղաւորն այն ժամանակ ներս մտաւ, երբ որդին շողքը ձեծելուց բոլորովին յոգնել, ընկել էր գետին: Քրկելով, խօսելով ուշքի բերաւ ու քաղցր բաներով սիրտն առնելուց ետ պատճառը հարցրաւ:

Որդու շփոթուած դրուցից հայրն իսկոյն դուշակեց, թէ ինչք տեղ է ընդունել շողքը, յարմար գտնելով ըոպէն իւր զալստեան պատճառն այսպէս ասաւ.

— Սիրելի որդի, այսօր արդէն չափահաս ես դառնում, աշխարք մտնելուդ ժամանակը հասել է. ես, տեսնում ես, ձերացել եմ. զահիս միակ ժառանգը դու ես: Յայտնում եմ, որ այս ըոպէից ազատ կամքիդ տէրն ես, շուտով խնամխօսներ կըզնան ամեն կողմ, տեղեկութիւններ կըժողովեն, որ աշխարքիս գեղեցիկ աղջիկներէն մինին հարսնացու ընտրես:

Որդին մնաց հօր երեսին նայելիս. լսածի միտքը չէր ըմբռնում, այդ պատճառով հարցրաւ.

— Ի՞նչ ես ասում, հայր իմ, ինչո՞ւ պտի հարսնացու ընտրեմ:

— Ինչպէս թէ ինչո՞ւ. հապա չե՞ս տեսնում, որ ծերացել մահի դուռն եմ հասել, դու պտի հարսնացուի հետ ամուսնանաս, դաւակնե՞ր ունենաս, որ քեզանից ետը թագաւորական գահը թափուր չըմնայ:

Որդին ապուշ-ապուշ նայելով հօրը՝ ասաւ.

— Այդ ի՞նչ նոր բան եմ լսում, հայր: Մի՞թէ ես, դու և իմ դաստիարակը մեռնելու ենք, այտինքն անշարժ հող դառնալու. եթէ այդպէս է, էլ ինչո՞ւ ենք ծնուել:

— Ձատ ես միամիտ, որդի. ասաւ թագաւորը տխրաձայն: Միթէ դաստիարակը չի ասել, որ ինչքան երկար ապրենք երկրիս վրայ, էլի վերջը մեռնելու ենք: Տէր թէ ծառայ—միւսնոյն է մահուան համար. թագաւորն էլ իբրեւ մարդ, չի կարող աշխարքի օրէնքից դուրս գալ:

— Հայր իմ, սկսաւ մտածել ու ճակատը շփել որդին, դու ասիր որ ինձ համար հարսնացու պտի ընտրեմ գեղեցիկ աղջիկներից, ուրեմն նա էլ պտի մեռնի:

— Ի հարկէ, որդի, իբրեւ հողածին նրանից էլ մահը անխուսափելի է: Միթէ այդ հասարակ բաներին խելքդ չի հասնում:

— Ձատ էլ հասնում է, հայր իմ, խօսեց

թագաւորազը տխուր դէմքով. բայց ես ոչ ծերանալու յօժարութիւն ունիմ և ոչ մեռնելու. սրա դէմ ի՞նչ կ'ասես:

— Ես ոչինչ չունեմ ասելիք, բայց ինչպէս կարելի է, որդի, այդ հօ քեզանից չի կախուած. ծնուած արարածը կըմեռնի, մշտական չի մնալ:

*
* *

Որդին քննողաբար նայեց հօր աչքերին ու կամաց ձայնով ասաւ.

— Այսօր լուսամուտից մի սիրուն բան ընկաւ պատին, թրով ինչքան զարկեցի, ո՞չ փախաւ, ո՞չ մեռաւ. բայց ման գալ զիտէր. դրա պատճառն ի՞նչ է:

Թագաւորը մեղմ ու հանդարտ պատասխանեց.

— Զուր էիր վշտացնում նրան, կամ ինքդ չարչարում: Նա այնպէս արարած է, որ քու հարուածներից ո՞չ կըվիրաւորուի, ո՞չ կըմեռնի:

— Ի՞նչպէս թէ չի մեռնիլ. նա ծնուած չի. ինձ պէս ծնողներ չունի:

Թագաւորը շարունակեց.

— Ինչպէս չէ. նա էլ ծնողներ ունի, բայց նրա ծնողները մեր աշխարքից չեն:

Որդին զարմանքից ունքերը վեր քաշեց ու պլըզած աչքերով խօսեց.

— Ի՞նչպէս թէ մեր աշխարքից չեն. ուրեմն բացի մերը ուրիշ էլ աշխարք կ'այ: Այդ ո՞րտեղ է, ի՞նչ տեսակ աշխարք է:

— Ի հարկէ կայ, որդի, այ, պատմեմ. լսիր: Մեր աշխարքը որ կայ, մեռնող, հող դառնող առարկաների աշխարք է. կոչւում է հողեղէն. նրա վրայ ամեն բան փոփոխական է, ամենը ծնւում ու մեռնում են. իսկ շողքի մօր աշխարքը սրբազան աշխարք է, «պատաւորները հրեշտակներ են. այնտեղ ամեն ինչ անփոփոխ է, անվերջ է ինչպէս Աստուած. դրա համար կոչւում է անմեռ աշխարք:

— Հայր իմ, վստահութիւն առնելով ասաւ որդին, հապա դու ի՞նչ թաղաւոր ես, որ աշխարքի ու անհուն զանձերի տէր լինելով չես կարացել մի անգամ այն աշխարքը գնալ ու դալ:

— Հողաձնի համար շատ դժուար է այն աշխարքը գնալ, որդի:

Թաղաւորազը չհամաձայնեց հօր կարծիքին, հակառակելով ասաւ.

— Էլ թաղաւորի առաւելութիւնը ո՞րն է, որ հասարակ ժողովրդի պէս պտի մեռնի ու հող դառնայ:

— Ի՞նչ արած, որդի, անմեռ աշխարք գնալ ուզողը փոքրուց պտի ամեն երկրային բանից հեռու լինի, ոչ ծնողաց կարօտ զգաց և ոչ ամուս-

նանայ. դանձն ու հարստութիւնը նրա համար գոյութիւն չպտի ունենան: Հրեշտակի պէս անշահասէր ու յաւիտենական է լինելու. բայց մարդո իբրև հողեղէն չի կարող հրեշտակի պէս սուրբ կեանք ունենալ:

— Ինչո՞ւ չի կարող, եթէ ուզենայ, վրայ բերաւ որդին:

— Դժուար է. դրա համար անհուն համբերութիւն է պէտք: Ոչ մի երիտասարդ, եթէ խելագուրկ չէ, չի համաձայնիլ թողնել մեր այս սիրուն, գրաւիչ աշխարքը ու գնալ հազար ոսրերով ու ծովերով հեռու, անծանօթ աշխարք:

— Ինչո՞ւ չի համաձայնիլ. հէնց մինը ես ուզում եմ գնալ այդ աշխարքը: Ի՞նչ ունես հակառակ: Թէ անծանօթն ես ասում, ես մեր աշխարքին էլ եմ անծանօթ. չգիտեմ ո՞րն է երկրային վայելչութիւնը:

— Սրտեղելու կարիք չկայ, որդի. եթէ մինչև օրս չես տեսել, այսուհետև կրտեսնես բոլոր վայելքները հողեղէն աշխարքի: Այսօր ես չափահաս դառել:

— Ո՛չ, հայր, խօսեց թաղաւորազը գլուխը շարժելով, անմեռ աշխարքի անունը լսելուց ետը չեմ ցանկանում ոչ հողեղէն աշխարքում մնալ և ոչ նրա գործերին խառնուել: Կտրական ասում եմ, որ ես ոչ հարսնացու ընտրողն եմ և ոչ ան-

ցորական փառքի ետնից ընկնողը. սրտումս ես միայն մի փափաղ ունեմ և այդ՝ անմեռ աշխարք զնալն է, ուրիշ ոչինչ:

*
* *

Թագաւորը վրայ անչափ տխրութիւն եկաւ, երբ լսեց որդու բաց, որոշ ձգտումը: Յոյս ունենալով, որ համոզելով կրկարենայ ետ կացնել այդ մտադրութիւնից, սկսաւ աղաչել.

— Սիրասուն և հատիկ որդի, արի, թող մտքինդ, գլուխ գալու բան չի. մի հեռանալ տանից. մեղք արի ինձ: Քու հասակին աչք կթած սպասելով արդէն ալեւորել եմ. եօթը զաւակներիս վերջինն ես. քեզնով պտի մխիթարուեմ, ինձ անմխիթար մի թողիլ:

— Ո՛չ, հայր, խօսեց թագաւորազը կտրուկ լեզուով, ես ոչ պալատում մնացողն եմ և ոչ պսակուողը. պտի զնամ այն աշխարքը, ուր հրեշտակներն են բնակուում: Վճիռս վճիռ է: Ես զնալու եմ. հետս ոչինչ էլ չեմ վերցնում. զանձ, հարստութիւն, ժառանգական իրաւունք— իբրեւ երկրային բաներ— թողում եմ այստեղ: Ես յաւիտեան եմ ուզում ապրել:

— Ա՛յ որդի, նորից թախանձեց թագաւորը, դու հողեղէն ես, այնտեղ յաւիտեան մնալու շնորք չունես, արի, մի անիլ. նստիւր իմ ոսկե-

ղօծ զահին և աշխարքը իմաստութիւնով կառավարիր, բախտաւորեցրու ժողովրդին:

Որդին չլսեց ո՛չ հօրը և ո՛չ միւսներին. հաստատ մնաց իւր վճռին: Թագաւորը ապարդիւն համարելով խնդրել— աղաչելը, կանչեց պալատականներին ու նրանց ներկայութեանը ասաւ.

— Ծանր է ինձ պէս ալեւոր հօր համար մի հատիկ դաւակից զրկուելը. ես ցանկանում եմ որ մնաս, որդի, և վերջին օրերին մխիթարես ինձ: Բայց որովհետեւ վճիռդ հաստատ է, չեմ ընդդիմանալ, որ չլինի թէ Արարչին բարկացնեմ. զնա անմահների աշխարքը և ապրիր յաւիտեան: Այդ աւելի մեծ փառք է, քան թէ թագաւորական ոսկին ու արծաթը: Բայց եթէ անհամբեր դտնուելով լուծես վճիռդ, վերադառնաս մեր աշխարքը ամուսնանալու նպատակով, այն ժամանակ չես ազատուիլ ալեւոր հօրդ անխնայից: Այսօր ինձ անմխիթար թողնելով, եթէ որեւէ ժամանակ ցանկանաս երկրային վայելչութեան վրայ մտածել— ծանր նդովք եմ դնում— փափազիդ չհասնես, մուրադաչօր հող դառնաս:

— Ընդունում եմ, հայր, թող կատարուի նդովքդ, եթէ երկրաւոր վայելքի մօտենամ:

*
* *

Թագաւորն ու բարեկամները լալով օրհնեցին տղին և թողին իւր կամքին: Նա էլ իւր ունեցած հասարակ հագուստով դուրս եկաւ հօր ապարանքից ու գնում էր: Քաղաքի ծալրին մի պառաւ թորնից հաց էր հանում. օտարական կարծելով մի ճոթ թափա հաց տուաւ, որ ուտի: Թագաւորազը քաղց չզգալով այդ բախտաւոր ըտպէին, հացը ծոցը դրաւ ու պատահած ճամբէն բռնեց ու գնաց:

Չատ գնաց թէ քիչ, չափտնի չէ. հանդիպեց մի եղջերուն:

Եղջերուն ասաւ.

— Ա՛յ, ջահէլ տղայ, ո՛ւր ես գնում այդպէս հեռու. միսն մօտս, առաւօտ իրիկու կ[թ]իր ինձ ու կառավարուիր:

Տղէն ասաւ.

— Ես, սիրուն եղջերու, գնում եմ անմեռ աշխարքը, որ այնտեղ անմահ մնամ: Քու նպատակն ի՞նչ է, որ այսպէս ճիւղաւոր պողերով զլուխդ զարդարել ես. վերջդ ի՞նչ է լինելու, մեռնելու ես:

— Ի հարկէ, պատասխանեց եղջերուն. մեռնելու եմ, բայց այնքան էլ շուտ չէ: Այս ձորը տեսնո՞ւմ ես, երբ պողերս այնքան մեծանան, որ ճիւղերով այս ձորը լցնեն, հարթ-հա-

ւասար ճամբայ շինեն, մարդիկ ու անասուններ գան վրովս անցկենան, այն ժամանակ կրմեռնեմ:

Դուխն օրօրելով ասաւ տղէն.

— Դարձեալ կարճ է այդ կեանքը. ես երկարն եմ ուզում:

* * *

Եղջերուն թողնելով առաջ գնաց ու հանդիպեց մի ճղոպրի ծառի. այնքան մեծ էր, այնքան ճիւղաւոր, որ եօթ հօտ ոչխար նստած մի կողմ հանգստանում էր, էլի մի մասը պարպ էր: Ճղոպրին ասաւ.

— Այ տղայ, ո՛ւր ես գնում զլուխդ կախ. կ'աց այս շուաքում, ոչխարը կ[թ]իր ու քեզ համար ազատ, երջանիկ կեանք քաշիր:

Տղէն պատասխանեց.

— Վայելչութիւն ուզենայի, հօրս գանձերին տիրութիւն կանէի. չնեղանաս, առաջարկը ընդունողը չեմ: Բայց արի, ճշմարիտն ասա, եթէ ինդիրդ կատարեմ, ինչպէս որ կաս, այդպէս մնալու եմ, թէ վերջը քեզ էլ մահի նման մի բան է պատահելու:

— Ի՛նչ ես միամիտ խօսում, անփորձ տղայ, աշխարքի հետ հօ եղբայր չե՞նք դառնալու: Հարկից ստիպուած մի օր էլ ես աշխարքին մնառ բարով կասեմ ու չորանալով կրնկնեմ: Բայց

այդ շուտ չի լինիլ. ապա նայիր, տես քանի տերև ունիմ, այնքան տարի պտի ապրեմ ու ետով չորանամ:

— Օ՜հ. այդ ի՞նչ կեանք է անմահութեան հետ համեմատելով. այդքանով զո՞հ լինել չեմ կարող, անմեռ աշխարք եմ գնում:

* *

Ասաւ ու ծառը թողնելով առաջ գնաց: Ճամբի ափին մեծ քերձ կար և նրա զլխին մի արծիւ նստած: Թռչունը լեզու ստացաւ ու հարցրաւ.

— Ա՛յ տղայ, ո՞ւր ես գնում. կտրիճ ես երևում. մնա՞ միասին որս անենք, ապրենք: Այտեղ էրէները լիքն են:

Տղէն պատասխանեց.

— Չատ էլ քեզ ականջ զրի, մնացի, որս արինք, փափուկ մսերով կերակուցինք, դու ինձ ճշմարիտ խոստովանիր. էլի վերջը կըմեռնենք: Արծիւը դարմանալով ասաւ.

— Մահի զէմ էլ խօսք կա՞յ: Ի հարկէ պտի մեռնենք. անմահ հօ չէ՞նք մնալ: Բայց այս պտի իմանաս, որ մեր ցեղի մահը շատ ուշ է վրայ հասնում: Պետուրներս տեսնում ես, քանի հատ են. այնքան տարի պտի ապրեմ ու ետով մեռնեմ:

— Ի՞հ, զժգոհ երեսով դարձաւ տղէն թրու-

չունին, քու կեանքն էլ երկար չի եղել. ես այնտեղ եմ գնում, որ իսկի մահի անունն էլ չիմանամ:

* *

Ասաւ ու գնաց: Ոչ յոգնում էր, ոչ քաղցում. ինքն է չըզիտէր, հօր տնից ո՞րքան է հեռացել. մէկ էլ տեսաւ ճամբի ափին մի ծեր մարդ, ձերմակ միրուքը գօտկից ետ: Ծերը հարցրաւ.

— Ա՛յ տղայ, ո՞ւր ես գնում այսպէս հեռու:

— Անմեռ աշխարքն եմ գնում, պապի, պատասխանեց թագաւորազն աշխուժով:

Ծերը քաղցր աչքով նայեց տղի ոտ ու զլխին և ասաւ.

— Չատ ես ջահէլ, ա՛յ որդի, անմեռ աշխարքում երկար չես համբերիլ: Արդէն մօտեցել ես քու ցանկացած աշխարքին. բայց նախ քան այնտեղ մտնելը՝ լաւ մտածիր: Գժուար ուխտ ես արել. ափսոս ես. դու ծնող—ազգական կուներես, քանի ուշ չէ, արի ետ դառ, գնա նրանց մօտ ու նրանց շրջանում ապրիր:

— Չէ, պապի, դառնալ չեմ կարող, դուր է համոզելդ, հօրս հետ երկար վիճաբանութիւն եմ ունեցել անմեռ աշխարք գնալու համար. խօսքս խօսք է:

— Ես քու լաւն ուզելով եմ ասում, որդի,

երը հաստատ վճռել ես, մեղք ու վարձը քու վրին — միասին գնանք, ճամբէն ցոյց տամ, որ չմոլորուես:

Ծերն ընկերացաւ, իրար հետ զրուց անելով զնացին հասան անմեռ աշխարքը ու երկիւղած ներս մտան:

Ջատ դուր եկաւ թագաւորազին: Գրախան ու արքայութիւնը ո՞ր հողեղէնին չեն դուր գալ: Առնական անտառներ, անմահական աղբիւրները մէջներով քչքչալիս. գեղատեսիլ հասուն պտուղները ամեն կողմ փայլիլիլիս — թռչունները ճիւղմ ճլվում էին, թւաւոր հրեշտակներն էլ ջինջ օդում պտտում ու երգում: Թագաւորազին սիրով ընդունեցին իրանց մէջ: խառնուեց նրանց ու սկսաւ անվիշտ, անհոգս կեանք քաշել:

* *

Չառն ու քիչը Աստուած դիտէ, թագաւորազը այնքան ապրեց անմեռ աշխարքում, որ անմահական բաներից կշտացաւ: Աշտանալը նրանից երևաց, որ հողեղէն աշխարքը միտն ընկաւ: Ծնողներին կարօտել էր, փափագեց որ նրանց տեսութիւն զնայ:

Հրեշտակներից բաժանուելով մօտեցաւ ծերին, որ նոյնպէս անմեռ աշխարքումն էր և ասաւ.

— Ուզում եմ ծնողներին տես զնալ, պապի, ինչ խորհուրդ կըտաս:

— Այդ քու կամքն է, որդի, եթէ ուզում ես, զնա. ես էլ կուղեկցեմ քեզ մինչև այնտեղ, ուր պատահեցի: Մի ժամանակ որ ասում էի թէ մշտական չես մնալ անմեռ աշխարքում, չէիր հաւատում: Տեսնում եմ, զուշակութիւնս ինչպէս կատարուեց. սիրտդ ձգում է դէպի այն կողմը, ուր հայրենիքդ է, ուր դտնում են արեան մերձաւորներդ: Այստեղ միայն ժամանակաւոր բնակիչ դառաւ, որի համար անմեռ աշխարքից քեզ վարձ կըհասնի երեք խնձոր:

Ծերը երեք կարմրաթուշ խնձոր պոկելով մօտի ծառից մեկնեց թագաւորազին և ասաւ.

— Ստացիր վարձդ և լսիր թէ ինչ պտի անես: Երբ հասնես ձեր աշխարքը, այնտեղ ծնողներդ կամ ուրիշները կառաջարկեն, որ ամուսնանաս: Այս խնձորներից մինը կըտաս անօրդ, երկրորդը զոքանչիդ, իսկ երրորդը նշանածիդ: Լսեցի՞ր, չըմօռանաս:

— Այո, լսեցի ու չեմ մոռանալ, պատասխանեց թագաւորազը ժպտուն երեսով: Գրախտային վայրերին վերջին անգամն էլ աչք ածաւ, քաղցրութիւնը վայելեց, ապա ծերին հետևելով անմեռ աշխարքից դուրս եկաւ:

* *

Երկսով զլուխները կախ զալիս էին: Ամենից առաջ պատահեց ճամբի մօտի մեծ քերձը, որի զլխին նստած տեսել էր արծուին թագաւորազը: Այժմ էլ այնտեղ նստած էր, բայց շատ փոխուած. թռչունը բոլորովին փետրահար էր եղել. մարմնի վրայ մի հատ բմբուլ չկար: Աչքերի թերթերունքից միայն մէկն էր մնացել: Թագաւորազին նշմարեց թէ չէ, այդ մի թերթերունքն էլ վէր գցեց և քերձի զլխից զլորուելով մեռաւ:

Թագաւորազը նկատեց այդ. բայց բան չխօսեց. ծերի հետ առաջ գնաց. տեսաւ այն մեծ ճղոպրին չորացած, ճղակոտոր վէր ընկած ձորաբերանում: Թագաւորազը իւր մէջ զարմանալով ասում էր. ինչքան կարճ է եղել արծուի և ճղոպրի կեանքը: Ծերը լուռ փոխում էր քայլերը առանց ուղեկցի երեսին նայելու: Ճամբէն շարունակելով նրանք հասան այն տեղը, ուր թագաւորազը եղջերուին էր պատահել. նախկին ձորի տեղը այժմ լցուած, հարթ-հաւասար ուղի էր դառած, մարդիկ քարուաններով անց ու դարձ էին անում:

Թագաւորազը շատ աշխատեց որ իւր զգացած զարմանքը աշկարա չանի, բայց չհամբերելով հարցրաւ ծերին.

— Պատի, հոգով զարգարուես, ինձ հաս-

կացրու: Այս ինչքան ժամանակ է անցկացել, որ արծիւը, ճղոպրին, եղջերուն դառամել, իրանց կեանքի վախճանին են հասել, իսկ ես ու դու մնացել ենք անփոփոխ:

Իրաւ որ, թագաւորազը դեռ այնպէս էր, ինչպէս իրանց տանից դուրս եկած օրը. բեղատեղը նոր ծլած երիտասարդ էր. նրան թւում էր թէ երէկ բաժանուեց հօրից:

Արդէն մօտեցել էին թագաւորի քաղաքին. ծերը նստաւ մի քարի ու ասաւ.

— Երկար ճամբալ դալուց թէ յոգնել եմ և՛ թէ քաղցել. երանի՛ մի կտոր հաց լինէր, ուտէի:

Թագաւորազը մի բան մտաբերելով ձեռք ծոց տարաւ ու գոչեց.

— Բարի պապի, ուզածդ մի կտոր հաց է. միամիտ կաց, ես ունեմ մի ձոթ, այն էլ թաժա. հայրական քաղաքից հեռանում էի, մի պառաւ տուաւ:

Հացը մեկնեց ծերին: Երկուսն էլ թաժա հացը կերան ու իրար հրաժեշտ տալով բաժանուեցին: Ծերը զնաց ետ, թագաւորազը մտաւ քաղաք:

Քաղաքի մի ծայրից մինչև միւսը շրջեց, որոնեց թագաւորազը, չկարաց հօր պալատը գտնել: Յիշում էր որ հայրական բնակարանը դէպի արևմուտք էր նայում. այժմեան պալատի երեսը դէպի արևելք էր: Նայեց տեսաւ, որ քաղաքին իշխող թագաւորն էլ իւր հօր կերպն ու նմանութիւնը չունի:

Տխուր ու սրտմտած այս ամենի վրայ ներկայացաւ թագաւորազը քաղաքի իշխողին ու ասաւ.

— Դու ո՞վ ես, որ քեզ ու գլխու եկել նստել ես հօրս գահին. շուտով թող այս քաղաքը և դուրս իմ թագաւորութիւնից:

Իշխողը, որ միջահասակ մարդ էր, պատասխանեց.

— Ի՞նչպէս թէ դուրս, ո՞վ ես դու, որ իմ գահն ու գանձերն ինձնից խլում ես:

— Ես այս աշխարքի թագաւորի որդին եմ, ասաւ ալլալուած թագաւորազը. քեզ ձեռնուտու չէ, ի հարկէ ինձ չես ճանաչել:

— Այս աշխարքի թագաւորի որդի՞ն, դարմացած խօսեց իշխողը, ինչո՞վ կարող ես հաստատել: Չեմ գիտում, որ զրպարտողի, անասպացոյց խօսողի զուխը կտրում են: Ասա, ինչո՞վ կարաս հաստատել ասածդ:

Թագաւորազը շուրջը նայեց, տեսաւ ոչինչ

չըկալ իւր հայրական ժառանգութիւնը ապացուցանող, ոչ պալատի կահ-կարասին, ոչ պալատականները— ոչինչ: Մնաց մոլորուած:

— Փնտրում եմ և քո կացած պալատի մէջ իմ հայրական ոչինչ չեմ գտնում. միայն քաղաքը իմ հայրական է, ես եմ նրա միակ ժառանգը: Հաւատում ես, թէ ոչ:

Այս ասաւ ու սրտնեղութիւնից աչքերը լցրաւ: Թագաւորը նրա թարմ պատկերին նայելով մեղքացաւ ու պատասխանեց.

— Քեզ խաբել, մոլորեցրել են իմ թշնամի մարդիկ, որդի: Եթէ հայրդ թագաւոր եղել է, նա փող էլ կունենար սեզհական: Գնա՛ նրա փողերից թէկուզ մի հատը բեր, ցոյց տուր: Եթէ երեք օրից ետը դատարի ձեռով երեւացել ես ինձ, կըհրամայեմ զլուխդ կտրեն:

— Յօժար եմ, թող ասածիդ պէս լինի. ասաւ թագաւորազը ու մտամոլոր դուրս եկաւ պալատից:

* * *

Ճամբին շատ էր մտածում. հնար չէր գտնում: Դիւակախ անցնում էր փողոցով. տեսաւ իւր հասակի տղէրք վէզի են խաղում ուրախ, դուարթ: Ոտներն էլ առաջ չգնացին, մնաց տղէն կանգնած, տխուր նրանց խաղին նայելիս:

Այդ տեղով մի կարճիկ պառաւ էր անցնում գլուխն ու վիզը շորերի մէջ փաթաթած. մտիկ արաւ խաղացող տղերանց. նրանց խրնդումի ու ծիծաղի վրայ ինքն էլ մտաբերեց իւր ջաշէլ հասակը ու սրտում ցնծաց: Ետով նկատելով որ նրանցից ամենասիրունը մի կողմ շուարած կանգնած է, մօտեցաւ հարցրաւ.

— Ինչո՞ւ ես տխուր, ի՞նչ է պատահել քեզ, սիրուն թոռը: Թագաւորազը դարձաւ պառաւին.

— Ա՛յ, տատի, իմ ցաւը այս է— և սկսաւ պատմել իւր գլխին եկածը: Պառաւն էլ իւր միտ մնացած հին բաներից պատմեց հետեւեալը.

— Սիրուն թոռը, հարիւր տարի առաջ երբ հարս էի, կեսուրս պատմում էր, որ իւր կեսուրի երեխայ ժամանակ, թէ նրանից էլ վաղ, մի թագաւոր է եղել հարուստ, անհուն զանձի տէր, ու քու ասածի պէս մի հատիկ որդի է ունեցել: Նրա որդին ցանկացել է անմեռ աշխարքը տեսնել, դնացել է ու չի դարձել: Թագաւորն ու թագուհին որդու կարօտ քաշելով վշտից մեռել են. բայց մահից առաջ իրանց զանձերը պահել-թաղցրել են այնպիսի քերձի մէջ, որ թռչունն իւր թևով հաղիւ կը հասնի այնտեղ:

Այդ քերձի ռրտեղ լինելը եթէ իմանան, երեք արծիւ կան, նրանք կիմանան, բնակւում

են Գը՛մը-գը՛մը ձորում: Նրանց սիրտը շահելու համար դու ողջ տաւար սլտի առնես, տանես այն ձորում մորթես: Երբ նրանք կուտեն, կըկշտանան, քու լաւութեան փոխարէն քեզ ծառայութիւն կանեն և հօրդ զանձի տեղը կառնեն:

* * *

Թագաւորազը շնորհակալութեան համար պառաւի ձեռք մի քանի անգամ համբուրեց, ուրախացած սրտով շուկայ գնաց, իւր հագուստի գնոջ կտորները վաճառեց, մի կով առաւ ու տաւարաւ սահին ու ինքը գնաց քարի տակ թաղանուեց:

Անցկացաւ ժամանակ, տեսաւ երեք արծիւ երևացին, բոլորովին փետրահան եղած: Թւեանին ծանր ու բարակ տարածելով եկան, իջան առուի մօտ: Զառամելուց աչքները կուլ էին գնացել. մասհոտ ղզացին թէ չէ, վրայ ընկան ու ազահուլութիւնով կերան: Միջոց տալով շունչ առան, դարձեալ կերան պատրաստի ճաշից: Վերջը բոլորը կշտանալով տկուած մի կողմ քաշուեցին:

Լի ու գոհ նայեցին դէս դէն ուրախ աչ-

քերով. նրանցից մինը դարձաւ ընկերներին ասաւ.

—Այսօրուայ պէս վաղուց է չեմ լիացած, երանի իմանամ, ո՞վ էր այս ողորմած հոգին, որ ինձ կուշտ կերակրեց, ձեռովս եկած լաւութիւնը, ինչքան էլ դժուար լինի, չեմ խնայիլ:

—Ե՛ս էլ, ես էլ, լիակտուց կուրջացին ընկերները և զոհ աչքերով շարունակեցին խշկոտալ դէս ու դէն: Յանկարծ տեսան մի սիրուն տղայ վախվախելով առաջ է շարժուած քարի մօտից:

Աւագ արծիւն ասաւ.

—Ա՛յ սիրուն, ողորմած տղայ, ինչպէս երևում է այսօրուայ ճաշի նեղութիւնը դու ես քաշել: Հարիւր տարի կըլինի, այսպէս լիառատ կերակրուած չեսք: Համարձակ ասա, ի՞նչ բան ես ուզում մեղանից, որ կատարենք ու դու շնորհակալ մնաս:

—Ծեր թռչուններ, խօսեց տղէն, ձեզ մօտ խնդիր ունեմ, եթէ կատարէք, մինչև ձեր մահը այսօրուայ պէս ճաշ կունենաք: Կարող էք ասել ինձ դանձի տեղը այն թագաւորի, որի որդին մի ժամանակ զնաց անմեռ աշխարքը:

—Գրանից էլ հեշտ բան. սլատասխանեցին միաբերան. լաւ ենք յիշում քու ասած թագաւորին. կարծես երէկ էր, որ խեղճը որդու

կարօտը քաշելով մեռաւ, բայց մահից առաջ նա դանձը սլահեց իւր որդու համար, յուսալով որ վաղ ուշ ետ կըդառնայ անմեռ աշխարքից: Գնաց ու չեկաւ:

—Ես եմ այն թագաւորի որդին, ասաւ շփոթուած տղէն, ես էի որ զնացի անմեռ աշխարքը: Հայրս շատ իրաւ էր դուշակում, թէ մշտական չեմ համբերիլ այնտեղ: Նրանց կարօտելուց թողի հրեշտակների բնակարանը ու վերադարձայ: Այժմ հօրս դահին ուրիշ մարդ է նստել, ինձ չի ճանաչում. չեմ իմանում ի՞նչ անեմ: Ինձ առաջարկում է, որ ժառանգական իրաւունքներս ապացուցանելու համար հօրս փողից զտնեմ մի հատ ու ցոյց տամ. թէ չէ ինձ իբրեւ խաբեբայի սլտի գլխատի:

—Իսկի էլ հոգ մի անիլ, մէկի տեղ հարիւր փող կըտանք քու հօր դանձից. ատին արծիւները. նստիր ո՞րիս մէջքին ուզում ես, զրնանք քերծի մօտ:

Թագաւորազը մի քանի րոպէից ետը թռչունների հետ մտաւ մի անմատչելի քարանձաւ, կոյտ ոսկիներից զրպանը լցրաւ ու թռչուններից այնտեղ բարձրանալու զաղտնի ուղին իմանալով դարձաւ քաղաք:

* * *

Վստահ, ցնծադէմ ներկայացաւ իշխողին ու փողը ցոյց տուաւ: Նա վերցրաւ, նայեց, հաւատաց տղի ասածներին և ընդունեց իբրեւ թագաւորագ: Տղի զեղեցկութիւնն ու ճարտարութիւնը իշխողին շատ դուր էին եկել, ինքն էլ մի հատիկ սիրուն դուստր ունէր. ուրախ ու քաղցր դարձաւ տղին և այսպէս առաջարկ արաւ.

— Հաւատում եմ անտարակոյս, որ դու այս քաղաքի նախկին թագաւորի դաւակն ես. բայց չէ՞ որ նա վաղուց մեռած է. չկայ: Գուհօր կտրօտութիւն ունես, ես որդու. ւրի իմ աղջկայ հետ սրահուիւր, լինենք աներ ու փեսայ: Հօրդ ունեցածի հետ իմ գանձն ու կարողութիւնն էլ քեզ լինի: Քանի կենդան եմ, միասին վայելչութիւն քաշենք:

Այդ միջոցին դուռը բացուեց, թագուհին դստեր հետ ներս եկաւ: Թագաւորազը նրանց տեսնելիս կարմրեց. և յօժարակամ ընդունեց կարգուելու առաջարկը: Մոռացաւ անմեռ աշխարհքում տուած խոստումը, թէ գնում եմ միայն ծնողներիս տես ու վերադառնամ: Անհուն գանձն ու զեղեցիկ հարսնացուն նրան դալթակղեցրին:

* *

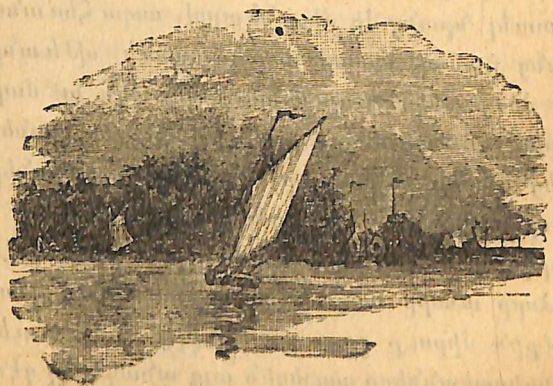
Հարսանիքի պատրաստութիւն տեսան, անթիւ բազմութիւն ժողովուեց, հանդէսը փառահեղ էր: Կերուխնդումի վերջը հրաւիրականները մէկ մէկ մօտեցան փեսային, շնորհաւորեցին:

— Երկւոր ու բախտաւոր ապրիք միասին, ջանէլ նորապսակներ:

Թագաւորազը նորահարսի կողքին կանգնած միջոցին ինքն իրան մտածում էր. — այժմ աւելի երջանիկ եմ, կարծես, քան թէ անմեռ աշխարհքում, դուր էի մեր հողեղէն աշխարքից զրուս:

Հերթն եկաւ անօրն ու զոքանչին. երբ մօտեցան հարս ու փեսային և համբուրելով բախտաւորութիւն ու երկար կեանք մաղթեցին, թագաւորազը սովորութեան համեմատ կամեցաւ պատուել նրանց մի մի ընծայով, ապա հեռանալ իրանց համար պատրաստած յատուկ օթեւանը: Նա ձեռը մեկնեց զրպանը, ուղեց ակն ու մարդարիտ հանել, մատներին դիպան կլոր բաներ. լիշեց անմեռ աշխարհքում ստացած ընծաները ու պատուէրները: Խնձորներից մինը հանեց և պարզեց անօրը: Փեսան մատղաշ դէմքով էր. խնձորը անօրը տալուն պէս, մի ակնթարթում դէմքին միւրուք բսաւ ու կրճքից ետ փռուեց: Հանդիսականները ապշեցին այդ անակնկալ դէպ-

քի վրայ: Թագաւորադը առանց նկատելու իւր
վրայ եղած փոփոխութիւնը, ձեռք մեկնեց գրպա-
նը և երկրորդ խնձորը հանեց, ուրախադէմ
տուաւ զոքանչին: Այդ էլ տալուն պէս միրուքի
և գլխի մաղերը բամբակի պէս ճերմակեցին:
Փեսան դարձեալ չէր նկատել իւր կերպարանքի
փոփոխութիւնը: Ուրախ տրամադրութիւնով ձե-
ռը երրորդ անգամ գրպանը տարաւ, ու այնտեղ
մնացած կարմրաթուշ և քնքուշ խնձորը
հանեց. երջանկութեան ժպիտը շրթունքին, ձեռք
մեկնեց, որ այդ էլ նշանածին տալ, վայ նրա
քաղցր յոյսերին, իսկոյն փլրշկուելով տեղն ու
տեղը հող կըտրուեց ու ցրուելով տաքածուեց
հանդիսականների ոտների տակ...

Իմ աշխատություններից առանձին գրքոյկներով
սպուել են.

- 1, Ծովինար *Բ. տպ.* 20 Կ.
- 2, Հէքեաթներ. 30
- 3, Խարազի տղայ (*Հրատ. ընկ.*) . . . 40
- 4, Խուլ Խաչիկ. 25
- 5, Ձէն թաղաւորի աղջիկը 25
- 6, Գալօ Ափօ 10
- 7, Աստուած չճանաչող 10
- 8, Աստուած աղքատի կերպում . . . 20
- 9, Երկասիրութիւններ Ա. կասյուկ . . 50
- 10, Հողածին և անմեռ աշխարհ. . . . 8

Դիմել Թիֆլիզում Գրիգորեանց Զաքարեի
գրախանութը

Գինն է 150.

2013

